

אגריפס המלך

כִּי־תֵבֵא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וּיְשַׁבְּתָה וְיִשְׁבְּתָה בָּהּ וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כְּכֹל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סָבִיבָתִי: שׁוֹם תִּשִּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקְרֵב אַחֶיךָ תִּשִּׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא־אֶחָיֶךָ הוּא: (דברים יז יד-טו).¹

מסכת סוטה פרק ז משנה ח

פרשת המלך כיצד? מוצאי יום טוב הראשון של חג, בשמיני במוצאי שביעית, עושין לו בימה של עץ בעזרה והוא יושב עליה, שנאמר: "מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה ... תקרא את התורה הזאת וגו' " (דברים לא י-יג).² חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנה לראש הכנסת, וראש הכנסת נותנה לסגן, והסגן נותנה לכהן גדול, וכהן גדול נותנה למלך. והמלך עומד ומקבל וקורא יושב. אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד ושבוהו חכמים.³ וכשהגיע (שם י"ז) ללא תוכל לתת עליך איש נכרי, זלגו עיניו דמעות. אמרו לו: אל תתיירא אגריפס, אחינו אתה! אחינו אתה!⁴

תוספתא סוטה פרק ז הלכה טז

מִשֵּׁם ר' נתן אמרו: נתחייבו ישראל כלייה שחינפו לאגריפס המלך.⁵

רש"י על המשנה הנ"ל, בגמרא סוטה מא ע"א

אחינו אתה – שאמו מישראל. ובהמשך הגמרא שם בדף מא ע"ב, אומר רש"י:

¹ ראה מדרש ספרי דברים פרשת ראה פסקא סז: "ועברתם את הירדן וישבתם בארץ - רבי יהודה אומר: שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתם לארץ: למנות להם מלך, לבנות להם בית הבחירה, ולהכרית זרע עמלק". מדרש זה הוא בפרשת ראה על פסוקים י-יא בפרק יב שם, שיש לקרוא אותם בשלמותם (ולא רק בקיצור המובא בראש המדרש): "וְעִבְרַתֶּם אֶת־הַיַּרְדֵּן וְיִשְׁבַּתֶּם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר־ה' אֱלֹהֵיכֶם מְנַחֵיל אֶתְכֶם וְהָיִיחַ לְכֶם מִכְּלֵאֲבִיבֵיכֶם מִסְבִּיב וְיִשְׁבַּתֶּם־בְּטוֹחַ: וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ לְשִׁבְן שְׁמוֹ שָׁם וכו'". אבל מצוות המלך כתובה בפרשתנו וכבר נדרשנו לה באופן חלקי בדברינו מלך לא דן ולא דנים אותן בפרשה זו בשנה האחרת. הפעם נרצה לזון בדמותו המיוחדת של אגריפס המלך. באמת, יכולנו למקם נושא זה גם בחג השבועות, בחג הסוכות, או באחת מפרשות ספר ויקרא, מסיבות שנראה להלן, אך בחרנו בפרשה זו, היא פרשת המלך שבתורה.

² "פרשת המלך" היא שם אחר למצוות הקהל שנוהגת פעם בשבע שנים, במוצאי יום טוב הראשון של חג הסוכות שבמוצאי שביעית ("השנה השמינית", ראשונה לשמיטה הבאה). ואע"פ שאין אזכור בתורה במפורש שדווקא המלך הוא שקורא בתורה, ולפיכך עפ"י דעות רבות גם כשאין מלך, עדיין נוהגת מצוות הקהל (בפני הבית) – חז"ל הם שייחסו מצווה זו למלך דווקא וזאת עפ"י אסמכתאות שונות, החל מהציווי בתורה שהוא ליהושע (ראה פרק לא בדברים) שהיה לו דין מלך, דרך אזכור "משנה התורה" בפרשת המלך בפרשתנו וכלה באירוע של קריאת התורה בימי יאשיהו (מלכים ב פרק כג). ראה סיכום אסמכתאות אלה בעיונים לשטיינזלץ סוטה מא ע"א. וראה דברינו מצוות הקהל וכן מעמד הקהל לאורך הדורות בפרשת וילך.

³ ראה הדיון בגמרא סוטה מא ע"ב, הן בשאלה מה החידוש בכך שאגריפס קרא בעמידה ולא בישיבה, שהרי רק למלכי בית דוד מותר לשבת בעזרה, והוא היה (במקרה הטוב) מבית חשמונאי, והן בשאלה מדוע באמת מחל על כבודו ועמד ולא ישב. התשובה לשאלה הראשונה היא שאגריפס קרא בעזרת נשים ושם מותר גם למלך שאינו מבית דוד (ואולי לכל אדם), לקרוא את התורה כשהוא יושב. ובכל זאת, עמד וקרא ושבוהו חכמים על כך. התשובה לשאלה השנייה היא: "מצוה שאני", היינו שמותר למלך למחול על כבודו לצורך מצוה, ואין בכך הפרה של הכלל: "שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך".

⁴ כך בתמצית גם במדרש ספרי בפרשתנו פסקא קנז: "אשר לא אחיך הוא, כשהיה אגריפס מגיע לפסוק זה היה בוכה והיו כל ישראל אומרים לו אל תירא אגריפס אחינו אתה אחינו אתה". לכאורה הכל נגמר ב"סוף טוב" ורק לא ברור אם ה"אמרו לו" הם אותם חכמים ומנהיגי הקהל ששבוהו לעיל על עמידתו בשעת קריאת התורה, או שמא "עמד" בפרץ של רגשות, הן כלפי האיש והן בהכרת תודה על מעט הריבונות שנותרה לעם ישראל בסוף תקופת החשמונאים וספיחיהם (הורדוס שהיה סבו של אגריפס).

⁵ מה שמצניעה המשנה, חושפת לנו התוספתא, אחות למשנה, שלא היה שם "סוף טוב" וגם לא מעשה טוב של הזדהות עם המלך הבוכה, אלא חנופה למלכות. תוספתא זו מובאת בגמרא סוטה מא ע"ב, שממשיכה משם ועד סוף הפרק לדון במגרעותיה ותוצאותיה ההרסניות של מידת החנופה: "תנא משמיה דרבי נתן: באותה שעה נתחייבו שונאי ישראל כלייה, שהחניפו לו לאגריפס. אמר ר' שמעון בן חלפתא: מיום שגבר אגרופה של חנופה - נתעוותו הדינים ונתקלקלו המעשים, ואין אדם יכול לומר לחבירו מעשי גדולים ממעשיך". וברושלמי סוטה פרק ז הלכה ז: "תני רבי חנינה בן גמליאל אומר: הרבה חללים נפלו באותו היום שהחניפו לה". כך בהרחבה גם במדרש תנאים לדברים פרק יז פסוק טו, בניגוד לספרי שהזכרנו בהערה הקודמת: "מעשה באגריפס שמשחוהו ישראל מלך עליהן. וכיון שהגיע מוצאי שביעית לקרות המלך בספר תורה, עמד הוא וקרא ושבוהו חכמים. וכיון שהגיע ללא תוכל לתת עליך איש נכרי, זלגו עיניו דמעות. ענו ואמרו לו: אל תירא אגריפס, אחינו אתה אחינו. מאותה שעה נחתם גזר דין על אבותינו לגלות מפני שחינפו. מיכן אמרו: אין מעמידין מלך מקהל גרים, אפילו אחר כמה דורות, עד שתהא אמו מישראל. אין לי אלא מלך, מניין לרבות שר צבא שר חמשים או עשרה, אפילו הממונה על אמת המים? תלמוד לומר: מקרב אחיך תשים עליך - כל משימות שאתה משים, לא יהו אלא מקרב אחיך". ראה עוד משנת רבי אליעזר פרשה יב עמוד 226: "מעשה באגריפס, שמשחוהו מלך עליהן. וכיון שהגיע מוצאי שביעית לקרות המלך ספר תורה, עמד הוא וקרא, ושבוהו חכמים. וכיון שהגיע ללא תוכל לתת עליך איש נכרי, זלגו עיניו דמעות, אמרו לו: לא תירא, אתה אחינו. מאותה שעה נחתם גזר דין על אבותינו לגלות, מפני שחינפו. ומה אלו, שלא החניפו אלא מפני שנכמרו רחמיהן עליו, כך, המחניף לבטל את המצות ואת הדינים על אחת כמה וכמה".

אגרופה של חנופה⁶ – דאף על גב דאמו מישראל – אין ראוי למלכות, דעבד היה וזילא ביה מילתא.⁷

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת סוטה פרק ז משנה ח

וממה שאמר קורא יושב, תלמד שבעזרת נשים היתה הקריאה שהישיבה מותרת שם, אלא אם כן היה המלך מבית דוד הרי זה יושב בעזרת ישראל כמו שביארנו ביומא. ואגריפס היה מקהל גרים ולא היתה לו אם מישראל ואסור למנותו כלל, לאמרו יתעלה "שום תשים עליך מקרב אחיך". ובא בקבלה כל שימות אתה משים לא יהו אלא מקרב אחיך. ולא אמרו לו אחינו אתה אלא משום שלום מלכות.⁸ ואמרו: באותה שעה נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה מפני שהחניפו לו לאגריפס. וכלל הוא אצלינו מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנאמר: שום תשים, שתהא אימתו עליך. ושבוהו על העמידה מפני שהיא מצוה.⁹

תוספתא מסכת פסחים (ליברמן) פרק ד הלכה טו

פעם אחת בקש אגריפס המלך לידע כמה מניין של אוכלוסין. אמר להם לכהנים: הפרישו לי כוליא מכל פסח ופסח. והפרישו לו שש מאות אלף זוגות של כליות כפלים כיוצאי מצרים. ואין לך כל פסח ופסח שלא היו עליו יתר מעשרה מנוין, חוץ מטמא ושהיה בדרך רחוקה. בו ביום נכנסו ישראל להר הבית ולא היה מחזיקן והיה נקרא פסח מוכין.¹⁰

מסכת סוכה דף כז עמוד א

⁶ "חניפו לאגריפס" – "אגרופה של חנופה" – משחק מילים?

⁷ שיטת רש"י שאגריפס היה בעצם יהודי כשר, שהרי אמו הייתה יהודייה, אבל לא "כשר למהדרין", שכן היה בו מזרע אדום שבית חשמונאי הפכו לעבדים, ולכן אינו ראוי למלכות. כך מפרש גם ברטנורא על המשנה בסוטה. ורמב"ן, על הדף שם בסוטה, לא מקבל את ה"זילא ביה מילתא" של רש"י, אבל מסכים באופן עקרוני עם שיטתו ע"ס הגמרא והתוספתא בסנהדרין (שלא מצאנו במקור): "לגבי מלכות מובחר שבאחיך בעיניך, דתניא בתוספתא במסכת סנהדרין: אין מעמידין מלך אלא א"כ הוא נשוי לכהונה, כלומר ממשפחות מיוחסות המשיאין לכהונה". בדומה לרמב"ן, גם שיטת רבינו יצחק מבעלי התוספות, על הדף בגמרא סוטה שם, ששואל: "דבר תמה לומר אם היה ראוי מפני התורה כיון דאמו היתה מישראל, אלא משום דזילא מילתא כמו שפירש"י, שיתחייבו על חנופה מועטת כזאת עונש גדול!". לכן הוא מציע שבניגוד לשררות אחרות שבהן מספיק שאמו מישראל (כמובא בגמרא יבמות מה ע"ב לגבי רבא שהכשיר את רב מרי בן רחל שרק אמו הייתה מישראל לתפקיד ציבורי), לגבי מלך, אומר רבינו יצחק, יש דין מיוחד שצריך שגם אביו וגם אמו יהיו מישראל: "אבל מלך חזר ושנה עליו מקרב אחיך תשים עליך מלך, דקפיד קרא גבי מלך עד שיהא ממש מקרב ממוצע מאביו ואמו מישראל". וחידושי רשב"א שם מסביר שזו בעצם שיטת רש"י.

⁸ שיטת הרמב"ם, בפירושו למשנה, היא שאגריפס לא היה יהודי כלל, לא מצד אביו ולא מצד אמו וכל האמירה "אחינו אתה", לא הייתה אלא משום שלום מלכות. כך היא גם שיטת המאירי וכך גם נראית שיטת רבינו שמואל, גם הוא מבעלי התוספות, בתוספות בגמרא יבמות ד"ה כיון שאמו מישראל, כשהוא מזכיר לנו את הגמרא בקידושין (דף ע"ב) שכל מי שבא ואומר שהוא מבית חשמונאי, בידוע שהוא עבד (משום שהורדוס הכרית את כל צאצאי החשמונאים שנתרו).

⁹ הרמב"ם פוסל את אגריפס למלכות מכל וכל, ולשיטתו לא הייתה הקריאה "אחינו אתה" אלא משום שלום מלכות, אך ראה איך הוא הופך את כל הסדר במשנה. הוא פותח בחסרון ייחוסו של אגריפס ועובר משם לדין של מלך שמחל על כבודו – אין כבודו מחול ומשם חוזר לשבח ששבחו חכמים את אגריפס שעמד וקרא בתורה! בקטע הראשון הוא אומר: "ואסור למנותו כלל, לאמרו יתעלה שום תשים עליך, מקרב אחיך, ובא בקבלה כל שימות אתה משים לא יהו אלא מקרב אחיך" – "שום תשים מקרב אחיך". ואילו בהמשך הוא אומר: "וכלל הוא אצלינו מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנאמר: שום תשים, שתהא אימתו עליך" נעלם "מקרב אחיך" שבמקרא (שרבינו יצחק מבעלי התוספות מדגיש, כמובא בהערה לעיל) ובא במקומו "שתהא אימתו עליך" שהוא ביטוי של חז"ל. סוף דבר "שבחוהו על העמידה שהיא מצוה". מצווה למי? למי שכלל אינו יהודי? האם ניתן ללמוד מהרמב"ם שמלך הוא מלך, ויש לכבדו, גם אם לכתחילה לא היה ראוי למנותו? ראה פירוש תפארת ישראל - בועז על המשנה במסכת ביכורים שמסיק שגם אם מלך מונה שלא כדין, יש לנהוג בו כבוד ו"צריך שתהא אימתו עליך". ואולי יש גם הבדל בין לא למנות לכתחילה מלך שאינו מיוחס ובין לקבל את מלכותו בדיעבד ולקיים "שתהא אימתו עליך" ובוודאי לא להורידו. ראה מאמרו של רבי חנינא סגן הכהנים, במסכת אבות פרק ג משנה ב: "הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו", אך זה מן הסתם לא נאמר על מלך ישראל.

¹⁰ משום שדחפו והיכו זה את זה. ראה תוספתא זו בגמרא פסחים סד ע"ב: "תנו רבנן: פעם אחת ביקש אגריפס המלך ליתן עיניו באוכלוסי ישראל. אמר ליה לכהן גדול: תן עיניך בפסחים. נטל כוליא מכל אחד, ונמצאו שם ששים ריבוא זוגי כליות, כפלים כיוצאי מצרים חוץ מטמא ושהיה בדרך רחוקה. ואין לך כל פסח ופסח שלא נמנו עליו יתר מעשרה בני אדם, והיו קוראין אותו פסח מעובין". וקודם שם בגמרא: "תנו רבנן מעולם לא נתמעך אדם בעזרה חוץ מפסח אחד שהיה בימי הלל, שנתמעך בו זקן אחד, והיו קוראין אותו פסח מעוכין". מעובין, מוכין או מעוכין, אגריפס ביקש למנות את עם ישראל ומצא שיטה טובה משיטתו של דוד המלך שמנה את ישראל ונענש, כמסופר בשמואל ב פרק כד ובדברי הימים א פרק כא, ראה דברינו [מניית עם ישראל](#) בפרשת במדבר וכן קניית הר הבית ביום ירושלים. אגריפס ידע למנות נכון, כשאל שפקד את העם בטלאים ולא כדוד שחטא ונענש. עוד בגמרא בפסחים השאלה איך מנו בכליה שהיא חלק מהאימורים שחייבים להיקרב על המזבח ומסבירה שאגריפס רק עיכב לרגע עד שהוחלפה הכליה בדבר אחר. ובמדרש איכה רבה (בובר) פרשה א, הוסיף מישוה בסוגריים: "כי לא הפרישו כוליות ממש אלא כנגדם לוקחים אבנים ומביאים למלך". עוד על אגריפס וחוג הפסח, ראה מסכת פסחים קז ע"ב הדין של אי אכילה בערב פסח: "אפילו אגריפס המלך שהוא רגיל לאכול בתשע שעות - אותו היום לא יאכל עד שתחשך". שהיה אגריפס, כנראה כמנהג המלכים, אוכל רק סעודה אחת ביום בשני שליש היום (שעה תשיעית) וזה מביא אותנו למקרה הבא.

שאל אפוטרופוס של אגריפס המלך את רבי אליעזר: כגון אני, שאיני רגיל לאכול אלא סעודה אחת ביום, מהו שאוכל סעודה אחת וְאֶפְטָר? - אמר לו: בכל יום ויום אתה ממשיך כמה פרפראות לכבוד עצמך, ועכשיו אי אתה ממשיך פרפרת אחת לכבוד קונך?¹¹

מסכת ביכורים פרק ג משנה ד

החליל מכה לפניהם עד שמגיעין להר הבית. הגיעו להר הבית, אפילו אגריפס המלך נוטל הסל על כתפו ונכנס עד שמגיע לעזרה הגיע לעזרה ודברו הלויים בשיר: "ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת אויבי ליי" (תהלים ל ב).¹²

מסכת שמחות פרק יא הלכה ו

המת והכלה שהיו באין ומקלסין זה כנגד זה,¹³ מעבירין את המת מלפני הכלה, מפני שכבוד החיים קודם לכבוד המתים.¹⁴ המלך והכלה, מעבירין את הכלה מלפני המלך.¹⁵ ומעשה באגריפס המלך שעבר מלפני הכלה, ושיבחוהו חכמים. אמרו לו: מה ראית? אמר להם: אני נוטל כתרי בכל יום, וזו טיטול כתר שעה אחת.¹⁶

ויקרא רבה פרשה ג סימן ה

אגריפס המלך ביקש להקריב אלף עולות ביום אחד.¹⁷ שלח ואמר לכהן: אל יקריב אדם היום חוץ ממני. בא עני אחד ובידו שני תורים, אמר לו: הקרב לי את אלו. אמר לו: המלך ציוני ואמר לי: אל יקרב אדם חוץ ממני היום. אמר לו: אדוני כהן, ארבעה אני צד בכל יום, אני מקריב שנים ומתפרנס בשנים. אם אי אתה מקריבם אתה חותך פרנסתי. נטלם והקריבם. נראה לו לאגריפס המלך בחלום: קרבנו של עני קְדָמָךְ. שלח ואמר לכהן: לא כך אמרתי לך: אל יקריב אדם חוץ ממני היום? אמר לו: אדני המלך, בא עני אחד ובידו שני תורים. אמר לי: הקרב לי את אלו. אמרתי לו: המלך ציוני ואמר לי: אל יקריב אדם חוץ ממני היום. אמר לי: ארבעה אני צד בכל יום,

¹¹ חזרנו לחג הסוכות. פה מדובר אמנם באפוטרופוס של אגריפס, אבל מן הסתם שאל בעבור אגריפס. ראה רש"י שם: "ממונה על שלו ורב ביתו, הממונה על הבית, ראש המשרתים". הגמרא שם דנה בשיטת ר' אליעזר שמחייב ארבע עשרה סעודות חג בסוכה, שתיים בכל יום. אגריפס נוהג מנהג מלכים שאוכלים סעודה מרכזית אחת ביום (ראה הערה קודמת) ובא לשאול את ר' אליעזר אם יכול לנהוג כך גם בסוכות (בבחינת "תשבו כעין תדורו"); והלה סונט בו שאם בכל יום הוא מרשה לעצמו מיני תרגימא במשך היום, למה שלא יהדר גם בסוכות לאכול מיני תרגימא בסוכה וזה ייחשב לו כסעודה שנייה בסוכה (ראה רש"י שם). האם כל זה קצת גוזמא וניסיון של חז"ל ליפות את דמותו של אגריפס כמלך שמדקדק במצוות? ראה פירוש רשב"ם פסחים קז ע"ב שקובע ע"ס שני סיפורים אחרונים אלה: "אגריפס המלך. מלך כשר היה ממלכי חשמונאי ולא היה אוכל עד שעה ט'".

¹² שהוא הפסוק השני בפרק: "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד". ראה התיאור המקביל בתוספתא מסכת ביכורים (ליברמן) פרק ב הלכה י: "כל הדרך כולה הרשות בידו ליתנו לעבדו או לקרובו, עד שמגיע להר הבית. הגיע להר הבית, אפילו אגריפס המלך נוטל את הסל על כתפו ונכנס עד שמגיע לעזרה. הגיע לעזרה ודברו הלויים בשיר: ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת אויבי ליי". ראינו את אגריפס המלך בפסח ובסוכות וכאן גם במצוות ביכורים הקשורה לחג השבועות. האם יש כאן רעיון של חיבור אגריפס לשלוש הרגלים? כך או כך, למה הוא אומר: "אפילו אגריפס המלך"? מה מיוחד באגריפס דווקא? למה לא דוד, שלמה או סתם "המלך"? נראה שהדבר קשור במועד גיבושה של המשנה ובכך שאגריפס הוא המלך האחרון בתולדות עם ישראל.

¹³ הפועל לקלס שייך הן לחתן וכלה, היינו לשבַח, לשיר ולשמח, והן בלוויה למת, להשמיע קול בוכים ואף לרקוע ברגליים. לחתן וכלה, ראה אבות דרבי נתן נוסח א פרק ד: " ... יעמדו וישננו ויקלסו לכלה וילוו למת". ומאידך למת, מועד קטן כז ע"ב: "המקלס, לא יקלס בסנדל אלא במנעל". ולשניהם, ראה שוב מסכת שמחות בהלכה ז שם: "וכן היה רבי יהודה עושה בשעה שהיה רואה את המת ואת הכלה מתקלסין ובאין, היה נותן עיניו בתלמידים ואמר המעשה קודם לתלמוד". ונראה שזו לשון אופיינית למסכת שמחות.

¹⁴ מצוות רבות, כולל תלמוד תורה, נדחות הן מפני לוויית המת שהוא גמילות חסדים של אמת, והן מפני מצוות הכנסת כלה שהיא בניין החיים (מגילה ג ע"ב ועוד). ובין שניהם, כבוד החיים עדיף! ראה גם מסכת שמחות ברייתות מאבל רבתי פרק ב הלכה ג: "המת והמילה, המילה קודמת, שזו מצוה לחיים וזו מצוה למתים". וכלשון חכמים במקומות אחרים: יקרא דחיי עדיפי. נראה שכל זה קשור גם לפסוק בקהלת ט ד: "כִּי לְכָל־חַי הוּא טוֹב מִן הָאֲרֵיזָה הַמֵּת", עליו הרחיבו בדברינו [על כלב חי וארי מת](#) בקהלת.

¹⁵ משום שהכל חייבים בכבוד המלך, כפי שמוסבר בהמשך שם (מסכת שמחות ברייתות מאבל רבתי פרק ב הלכה ג) ומשום הכלל שראינו ועוד נראה: "מלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול, דאמר מר: שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך!".

¹⁶ ומכאן הצעה לדרשני חתונות שמציניים תדיר שחתן דומה למלך, לציין שגם הכלה היא מלכה, לפחות ליום אחד! ראה ברייתא מקבילה במסכת כתובות יז ע"א שלא מסכימה עם העברת הכתר מהמלך לכלה: "מעבירין את המת מלפני כלה, וזה וזה מלפני מלך ישראל. אמרו עליו על אגריפס המלך שעבר מלפני כלה, ושבחוהו חכמים. שבחוהו, מכלל דשפיר עבד! והא א"ר אשי: ... מלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול, דאמר מר: שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך! פרשת דרכים הוא". התירוץ "פרשת דרכים הוא", היינו שהמפגש בין פמליית אגריפס ובין פמליית הכלה (כנראה בדרך לבית החתן, החתן לא מוזכר כאן) היה בצומת דרכים "ולא ניכר שעבר מלפניה, אלא כאילו הוא צריך לפנות לאותו הדרך" (רש"י שם). (ראה תירוץ הגמרא "קין זוית הוא" בעבודה זרה כ ע"ב לגבי מפגש רשב"ג עם "נכרית נאה ביותר"). אך נראה שזה תירוץ קצת דחוק, שאם כך, על מה שבחו חכמים את אגריפס? וגם לא ברור מדוע אי אפשר לתרץ "מצוה שאני" כמו הגמרא בסוטה לעיל בהקשר עם הקריאה בתורה של אגריפס כשהוא עומד.

¹⁷ מזכיר את אלף העולות שהעלה שלמה בבמה בגבעון (מלכים א ג ד), שהוא מן הסתם מספר טיפולוגי. אצל שלמה בא האירוע לבסס את שלטונו בתחילת מלכותו ואילו כאן, לא ברור מה האירוע שאגריפס ניסה לציין. אולי ליודעי קורות העתים הפתרונים.

אני מקריב שנים ומתפרנס בשנים. אם אי אתה מקריבם, אתה חותך פרנסתי. לא היה לי להקריב? אמר לו: יפה עשית כל מה שעשית.¹⁸

רש"י מסכת סוטה דף מא עמוד א

אגריפס המלך - מלך ישראל היה מזרעו של הורדוס והוא שנחרב בית המקדש בימיו.¹⁹

אגדת בראשית (בובר) פרק יז²⁰

שאל אגריפס המלך את ר' אליעזר הגדול, אמר לו: ואם חביבה מילה לפני הקב"ה, למה לא כתובה במתן תורה עם עשרת הדברות? הרי הזהיר על עבודה אחרת, ועל שבועת השם, ועל השבת, ועל כיבוד אב ואם, ועל הרוצח, ועל ניאוף, ועל גנבה, ועל עדות שקר, ועל חימוד. על כל אלו מזהיר, אבל על המילה לא הזהיר! אמר לו ר' אליעזר: אתה אמרת לי שאתה יודע לקרות את התורה, והרי אין אתה יודע. אמר לו: טול והסתכל, שעד שלא נתן הקב"ה את התורה, נתן להם את המילה. ומניין? שנאמר: "בחדש השלישי וגו', ומשה עלה וגו', אתם ראיתם וגו', ועתה אם שמוע וגו', ושמרתם את בריתי (שמות יט א ב ג ד ה) - זו ברית מילה.²¹

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: ראה הסיפור הנפלא על אגריפס השני בערוב ימיו, המלך ואחותו על ראש ההר בספרו של שלמה שבא, ארץ ישראל – אוטוביוגרפיה, דביר הוצאה לאור, ישראל 2001

¹⁸ כבר הרחבנו על מדרש נאה זה בדברינו [קרבן מנחה לה'](#) בפרשת ויקרא, בשבח מנחת העני והדל, ולא נחזור על הדברים. כאן, נזכיר סיפור אחר על אגריפס ועבודה בית המקדש, זה שבגמרא יומא דף כ עמוד ב: "גְּבִינִי פְּרוֹז מְהוּ אוֹמֵר - עֲמָדוּ כְּהֵנִים לְעִבּוֹדְתְכֶם וְלוֹיִם לְדוֹכְנְכֶם וְיִשְׂרָאֵל לְמַעַמְדְכֶם, וְהִיא קוֹלוֹ נִשְׁמָע בְּשֶׁלֶשׁ פְּרָסָאוֹת. מַעֲשֵׂה בְּאֲגְרִיפָס הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה בָּא בְּדֶרֶךְ וְשָׁמַע קוֹלוֹ בְּשֶׁלֶשׁ פְּרָסָאוֹת, וְכִשְׁבָּא לְבֵיתוֹ שִׁיגַר לוֹ מִתְּנוּת. וְאָף עַל פִּי כֵן כִּהֵן גְּדוֹל מְשׁוּבַח מִמֶּנּוּ, דְּאָמַר מַר: וְכִבְרֵי אֲמַר אֲנָא הַשֵּׁם וְנִשְׁמָע קוֹלוֹ בִּירֵחוֹ". ראה בגמרא שם עוד דברים שהיה קולם נשמע "מסוף העולם ועד סופו". ואגריפס מעניק מתנות לגבני שהיה הכרוז בבית המקדש ונשמע קולו למרחוק.

¹⁹ בהיסטוריה של סוף בית שני (המאה הראשונה לספירה), היו שני אגריפס. [אגריפס הראשון](#), נכדם של הורדוס ומרים, ששלט מטעם רומא ביהודה משנת 38 לספירה (בערך) ועד מותו בשנת 44 ונחשב למלך אהוד ונוח (יחסית). [אגריפס השני](#), בנו של אגריפס הראשון, מלך על חלקים מיהודה ובעיקר על הגליל והבשן תקופה ארוכה יותר, משנת 48 לערך (אחרי מות אביו) ועד מותו בשנת 92, שנים שכללו את המרד הגדול וחורבן בית המקדש בשנת 70. ויש עדויות על ניסיונותיו למנוע את המרד ברומא. עפ"י רש"י ורוב פרשני המקרא והמשנה, מדובר באגריפס השני שכן הם קושרים אותו עם חורבן הבית, כנראה כחלק מהעונש שהחניפו לו במעמד קריאת התורה בו פתחנו. ראה, למשל, פירוש רד"ק לנבואה הקשה בזכריה פרק יא על מקל החובלים: "זה אגריפס המלך אשר העלה את אספאסיאנוס ואת טיטוס על ארץ ישראל ושירי הפריצים אשר עשו את כל הרעות". ראה גם פירוש רמב"ן לתוכחה בדברים פרק כח: "ואחרי כן בא אגריפס שנית עם שליח מלך רומי בארץ, וכבש בארץ יהודה מדינות גדולות מאד, ואז נתקיים מה שאמר (פסוק מח) ועבדת את אויבך אשר ישלחנו ה' בך ברעב ובצמא". שטיינזלץ וחוקרים מודרניים נוטים לייחס את המדרשים שראינו לאגריפס הראשון, בשל אופיו והנהגתו והדמות היותר רכה העולה מהם. חז"ל לא דקדקו בהיסטוריה ודמותו של אגריפס מצטיירת כמשהו ומישהו יותר רצוי ואידיאלי, מאשר מציאות היסטורית. פרשני מקרא כאבן עזרא ואחרים, גם מקשרים אותו עם נבואותיו של דניאל (דניאל יא ל). ראה תיאורו שוב בפירוש הרמב"ם למשנה במסכת ביכורים הנ"ל כשהוא רוצה להדגיש את מעשהו של אגריפס שנשא את טנא הביכורים בעצמו: "מפורש בתורה שיהא האדם עצמו נושא הביכורים בידו לכהן... ואגריפס המלך היה ממלכי בית שני איש תבונה רבה והוד מלכות". ותפארת ישראל ותוספות יום טוב שם מדגישים שהיה: "בעל נפש ושררה רבה". ראה שוב כל הדעות לעיל אם היה יהודי או לא, ורשב"ם פוסק בפשטות: "מלך כשר היה ממלכי חשמונאי". מי אתה איפוא אגריפס של המדרש? אגריפס הראשון? השני? אהוב? שנוי? דמות משולבת שיצר המדרש?

²⁰ הוא הפרק בספר בראשית בו מצטווה אברהם אבינו על המילה.

²¹ נראה שמדרש מאוחר זה, שיש לו רמזים ברורים למדרשים קודמים וקדומים שהבאנו לעיל - דרך דמותו של רבי אליעזר שמופיעה במדרש על אכילה בסוכה לעיל, דרך אזכור הקריאה בתורה - מדגים היטב את דמותו של אגריפס ההולכת ומתעצבת בעולמו הסגור של המדרש, בלי קשר למציאות ההיסטורית. כך או כך, ראה הקשר של מדרש זה עם מדרשים השונים על המילה, בהתנצחות עם פילוסופים מאומות העולם, שהבאנו בדברינו [מעשה שמים או מעשה בשר ודם](#), בפרשת בראשית. ולמילה יש קשר ברור לצאצאי החשמונאים והורדוס...